

H. Stráníková, L. Stráníková: Smysl české krajanské literatury. Vliv globalizace na českou menšinu v Chorvatsku pohledem krajanských literátů

Kultura české menšiny v Chorvatsku se většinou definuje prostřednictvím písně, tance a divadla, které tvoří základní pilíře češství nejen v této menšině, ale i v mnoha dalších. V české menšině v Chorvatsku se ale pěstují i mnohé další aktivity, které jen nejsou na první pohled tak patrné, přitom jsou ale z hlediska rozmanitosti kulturního bohatství, prezentace menšiny i péče o menšinový jazyk neméně důležité. Jednou z takových je krajanská literatura čili poezie, povídky a nečetné romány z pera krajanů.

Literatura českých krajanů v Chorvatsku je celkem mladá. Přestože ke stěhování Čechů k jižním a východním hranicím někdejšího Rakouska–Uherska docházelo už před více než dvěma sty lety, až zahájení vydávání krajanských periodik ve dvacátých letech minulého století nabídlo krajanům platformu k zveřejnění jejich výtvorů a podnítilo tak jejich literární tvorbu. Mezi prvními časopisy byly Jugoslávští Čechoslováci a časopis pro děti Dětský koutek, kde občas vycházely povídky nebo verše krajanských autorů. Později měli krajané možnost publikovat i v dalších periodikách, například v Rodinném nebo Českém lidovém kalendáři.

Po druhé světové válce bylo možné publikovat v nově založeném týdeníku Jednota, který na začátku 60. let minulého století přerostl v nakladatelství. Tehdy začala vycházet také literární příloha Jednoty Studnice (1961), která pak dala krajanské literární tvorbě čerstvý vítr do plachet – objevila se řada mladých autorů. NVI Jednota v té době založila také Knihnici krajanské tvorby, ve které doposud vyšlo několik desítek titulů, a také knihovničku Jaro, věnovanou dětským čtenářům.

Jak je patrné, krajanští autoři se sdružují především kolem nakladatelství Jednota, které jejich tvorbu podněcuje. Od začátku 60. let se více–méně pravidelně konají i porady krajanských autorů, na nichž literáti sdílejí své zkušenosti a zároveň mají možnost prezentovat část své tvorby. V současnosti jsou krajanští literáti sdruženi v Klubu literátů, který působí při Svazu Čechů v RCh a čítá asi 30 členů. Někteří z nich tvoří jen krátce nebo na vyzvání, jiní píšou pravidelně po celý život. Většina krajanských literátů píše česky, mnozí ale kromě v češtině píšou také v chorvatštině, případně svou českou tvorbu do chorvatštiny překládají, neboť cítí potřebu oslovit širší čtenářskou obec.

Právě tyto krajanské literáty jsme oslovily a pokusily se zjistit, jak vnímají význam své tvorby a zda se zamýšlí nad perspektivami krajanské literatury, i celkově menšinového života v dnešní době, kdy je menšina, stejně jako okolní obyvatelstvo, neustále a čím dál více ovlivňována dalšími kulturami. Do ankety se zapojila většina krajanských literátů. Jejich odpovědi uvádíme v původní znění.

Vliv globalizace na menšinu a její fungování hodnotí krajanští literáti kladně i záporně. Klady v globalizačních procesech spatřovala především střední generace (30–50 let), která mezi kladné vlivy zařadila nové možnosti, které globalizace krajanům může poskytnout, ale i skutečnost, že se globalizace může stát podnětem k větší péči o menšinové hodnoty:

** Globalizace ovlivňuje naše životy, všechny činnosti a procesy a také jistě ovlivní i menšinu. Důležité je, abychom využili její výhody (snadnější přístup k informacím, inspiraci, konektivitě, novým možnostem publikování a zveřejňování, promoci krajanské literatury...) a aby jsme se posilou krajanské kultury vyhnuli uniformitě.*

** Myslim že má globalizace vliv na naši menšinu. Snadněji dostanete informace o čem koliv a můžete „propagovat“ aktyvitu své menšiny.*

** Lidé se mohou lépe orientovat a přesněji určit své skutečné místo jak v krajině, kde žijí, tak v zemi, ze které pocházeli jejich předkové. A také zjistit, kolik uchování menšinové identity přeje a pomáhá jak stát, jehož státními příslušníky jsou, tak Česká republika.*

** Globalizace má veliký vliv na menšinu a její fungování, ale zda li ji ovlivní do budoucna, v jaké míře, záleží od všech, kteří jsou si vědomí svých kořenů a lásce k mateřtině. Zdá se mi, že budou stále existovat lidé, kteří jsou takové mentality, že když jim chceš něco silou ubránit, budou se právě postavovat opačně – když budou cítit, že jejich mateřský jazyk zaniká, budou právě ještě silněji o něj bojovat.*

Negativní vliv globalizace na existenci a setrvání menšiny se v odpovědích literátů týká především zahlceností informacemi a vlivy, které prostě převálcují krajanskou kulturu – slovy jedné žačky českého oddělení gymnázia v Daruvaru menšinu tak v této zahlcenosti prostě „zanedbáváme“:

** Určite informace na nas čihaji z každého rohu a vtačuji se nam do hlavi (a my je občas i mimo naši vule „polikame“ ...jako je minulých dnech bylo naprosto nemožne nevedet že naši byli ve finalu) a jakmile určite informace jsou o hodne krat četnejši i hlasitejši než ostatni...na ty ostatni už zbyva min času a možnosti se k nim dostat a na konec koncu i v hlave je min místa. (tak si myslim že i globalizace proste vnuti veci, zvyky, hodnoty..., ktere vytlačí ty naše puvodni, krajanske).*

Globalizace ovlivňuje také krajanskou češtinu, ať už jde o příliv cizích slov –

** A do všech jazyku se vtírá anglikanizmus, nejen do češtiny a chorvatštiny, němčina ho je také plná. Možná to mladé generaci ani tolik nevadí, vidím to po svých dětech a vnucích. Možná nás staré metuzalemi, jako jsem já, jenom trápí nostalgie za mládím.*

– anebo rozšíření sociálních sítí, které v Chorvatsku většinou vedou k užívání většinového jazyka na úkor krajanské češtiny:

** Příklad Facebook... reprezentace české menšiny v Chorvatsku pravidelně píše jen chorvatsky. Když to dělá reprezentace, tak od obyčejného krajana nebo krajanky vůbec češtinu neočekávám. A ani ji nepoužívám. Proč? (...) Pro mě je Facebook víc pracovní síť a protože že žiju a pracuji s chorvati, tak tam píšu chorvatsky. Nebo když chci populizovat nějakou českou akci mezi chorvati.... Mám obavu, jestlý to tak zůstane jak to teď máme, čeština bude jazyk kterým mluvíš s prarodiči anebo mu jen rozumíš. A je to cesta k ukončení života čestiny v Chorvatsku.*

Nejčernější predikce uvádějí, že menšiny nové vlivy neustojí:

** Globalizace disponuje prvky hluboce zasahujícími do tradičních společenských a kulturních vazeb, jimiž jejich funkčnost přinejmenším ovlivňuje anebo celkem ruší zásady jejich existence... osudným výsledkem globálních vlivů je vyhlazení kořenů minorit!*

** Ano, je to proces který pohlcuje národy a kultury ve všech směrech – od národní identity do mateřského jazyka. Nejdříve jsou tomu vystavené národnostní menšiny, potom národy které nemají své vlastní státy a potom i samé národy. Myslím, že se globálně s tím nedá nic dělat. Případně se proces dá trochu zpomalit, ale výsledek je předvídatelný.*

** Do budoucna globalizace určitě ovlivní menšinu, menšina dle mne bohužel nemá skvělou budoucnost. Globalizace ji ovlivní prostě tak, že zanikne, nebude potřeba a hlavně nebude zájem, pěstovat menšinovou kulturu. Je to sice smutné, ale je tomu tak, i když to nezni hezky. Lidi prostě nebudou mít čas ani zájem zabývat se menšinou.*

Mnozí krajanští literáti ale věří, že rozhodnutí, jaký dopad budou mít sbližování mezi kulturami na menšinu, je jen na jejich členech:

** Globalizace ma negativni a i pozitivni vliv na menšinu a vubec na male narody jako je naš. Naše je, abychom se co vice chránili od negativnich vlivu a využívali pozitivni vliv. Kolik dlouho v tom uspejeme, tolik dlouho bude naše menšina menšina a ne vspomínka na menšinu.*

** Globalizace má vliv všade, bohužel anebo bohudík, ukáže budoucnost. Vzepřít se můžeme jenom uzavíráním do sebe, což by menšině neprospělo. Menšina se musí sžít s prostředím, kráčet s dobou ale velice opatrně, by neztratila vlastní identitu a nezradila odkazy svých předchůdců, kteří udrželi a rozvíjeli krajanské hnutí, pečovali o český jazyk a kulturu přes více než dvě stě let.*

Někteří literáti navíc upozornili, že pro setrvání české menšiny v Chorvatsku v současnosti není hrozbou globalizace, ale neveselá hospodářská situace v RCH, jejímž následkem je vystěhovávání mnoha krajanů jak do ČR, tak do jiných států, což pro českou menšinu v Chorvatsku znamená nenávratnou ztrátu.

Ve světle těchto jak optimistických, tak více nebo méně pesimistických názorů jsme se krajanských literátů zeptali, v čem spatřují **smysl pěstování krajanské kultury, především krajanské literatury**. Jejich odpovědi lze shrnout do několika bodů – krajanská literatura představuje:

- formu zachování menšinového jazyka (zachování jazyka představuje setrvání menšiny)
- důležitý prvek identity, posilování národního vědomí a vlastního sebevědomí
- nástroj zpomalení asimilace, nástroj proti zániku menšiny
- uchování paměti krajanské menšiny, svědectví o naší existenci na těchto prostorech
- dědictví, které je třeba zachovat, pěstovat ho a prezentovat
- něco, co nás obohacuje a otevírá mnohé možnosti, nové obzory
- vřídlo hodnot
- bohatství menšiny a obohacení kultury českého národa na celém světě

Slovy samotných krajanských literátů:

** Právě proto že globalizace dnes má ohromný účinek na každého člověka, je nutnost udržet si svoje kořeny, a uvědomit si toho, kdo vlastně jsme. Proto že nás dnes vážně bombardují ze všech stran co bysme měli být, jak se oblékat a co myslet. Literatura, jako forma zachování jazyku (značka kultury) má velikou roli právě v tom udržování.*

** Pěstovat krajanskou kulturu má smysl tak dlouho, dokud o to stojíme, dokud to má smysl pro nás. Dokud to podporuje naše sebevědomí.*

** Smysl má proto, aby v době když tady nebudeme, existovali materiální důkazy, že jsme tu byli, že se tu hovořilo a psalo česky, že tu byly české školy, a že stupeň národnostního uvědomění byl docela vysoký když je zachována i literatura v českém jazyce v mimočeském státě.*

** Jazyk je základním nástrojem zachování toho, co nám předkové odkázali a co tady prozatím ještě stále žije. Do kroje můžete obléci kohokoli, ale zásadní význam pro identitu má jazyk.*

** Naše krajanská kultura je součástí české kultury. Jsme komunita otevřená světu, vše naše krajanské je české a obohacuje českou kulturu českého národa na celém světě. Bohužel, mnozí u nás doma a ani v ČR si toho nejsou vědomí.*

Z uvedených názorů krajanských literátů jsou patrné nadšení i obavy o budoucnost menšiny. Dnes máme díky globalizaci větší množství informací a také větší možnost výběru. To znamená, že i krajané mají možnost rozhodnout se, zda budou dále pěstovat krajanství, anebo se vydají do světa širého a na to, v čem vyrůstali, zapomenou. Dosavadní trendy, pokud jde o národnostní příslušnost a mateřský jazyk, jednoznačně ukazují, že krajanů v Chorvatsku ubývá a tento přirozený proces bude pravděpodobně pokračovat. Lze ho však poněkud zpomalit – a jedním z prostředků boje o udržení mateřského jazyka je právě krajanská literatura, která se ale, navzdory poměrně značnému počtu písícičích, potýká s různými potížemi, vlastními jazykovými znalostmi autorů počínaje a možnostmi oslovit a získat si čtenáře mezi krajanů, v Chorvatsku i v České republice konče. Kromě v periodickém tisku se nově objevil problém také v možnostech publikování krajanské tvorby, neboť dle nových předpisů v Chorvatsku nejsou finančně podporována knižní vydávání děl jednotlivých autorů v menšinových jazycích. V České republice není o krajanskou tvorbu zájem téměř žádný, možná jen z toho prostého důvodu, že se o ní neví. Přitom zájem o ni by byl určitě velkou podporou těmto lidem, kteří svou tvorbou a svou péčí o český jazyk čelí globalizačním tendencím a postupující asimilaci.

Kdybyste se o poměrně bohaté historii krajanské tvorby chtěli něco dozvědět vy, souhrnné informace s ukázkami tvorby jednotlivých autorů najdete např. v knize Domov má jméno Daruvar, případně na fb stránce Klubu krajanských literátů.